

Friedrich Adler

DOOR

A. PANNEKOEK.

De wereldoorlog blijkt steeds meer een revolutie te zijn, zoo groot en geweldig, als te voren nauwelijks denkbaar was, niet slechts op materieel, economisch en politiek gebied, maar ook op geestelijk gebied. Geen partij heeft zoo sterk den revolutioneerenden invloed van den oorlog ondervonden als de sociaaldemocratie; geen omslag van denkwijze, geen verandering van standpunt zoo onverwacht, of het is bij sociaaldemocraten voorgekomen. Een „Umwertung aller Werte"! En zoo treedt nu een wetenschappelijk geschoold sociaaldemokraat, een Marxist als „terrorist" op, als bedrijver van een aanslag op een der machthebbers van het Oostenrijksch imperialisme.

„Een wreker" schreef de „Berner Tagwacht"; een „signaal", een „terechtstelling" werd de daad in de „Tribune" genoemd — uit deze echo in de linksradikale, de revolutionaire pers blijkt, dat, wat Adler tot zijn daad dreef, niet enkel als een uiting van wanhoop en vertwijfeling over de Oostenrijksche reactie wordt gevoeld, maar als een natuurlijke revolutionaire strijdwijze onder zulke omstandigheden. Daardoor wordt Adler's daad tot nog iets meer dan een, zij het ook belangrijke politieke, dan toch altijd persoonlijke handeling; zij brengt de vraag van de revolutionaire taktiek en methode op den voorgrond.

In het artikel in de „Berner Tagwacht" (van 23 Oktober) wordt eerst op voortreffelijke wijze de beteekenis van terroristische middelen onder illegale verhoudingen uiteengezet. „Zoo werkt de illegale strijd onder bepaalde toestanden ook dan revolutionair, als hij geen onmiddellijke gevolgen kan opleveren, en hij wordt ondanks de oogenblikkelijke en schijnbare doelloosheid voortgezet, omdat er geen andere dan onwettige strijdmiddelen mogelijk zijn". En na een schildering van de toestanden in Oostenrijk, zooals er erger zelfs niet in Rusland bestaan, vervolgt het blad:

„Adler was geen fanatikus, zijn zinnen waren niet omneveld, zooals de „Neue Zürcher Zeitung" meent, die hem nog lastert, terwijl hij den zekeren dood tegemoet gaat. Wanneer er ook maar de minste mogelijkheid was geweest voor vrije uitingen, en het kleinste beetje vrijheid en volksrecht, zou Adler nooit dit laatste middel der tyrannemoord aangegrepen hebben. Maar rondom heerschte het diepste duister, pikzwarte nacht, ondoordringbare duisternis zonder een lichtpunt. Ook niet in de eigen partij. Wel verzamelde zich onder leiding van Friedrich Adler een internationalistische oppositie op de lijn van Zimmerwald, maar haar kracht was te zwak om de partij op een anderen weg te dringen. Wij weten, hoe diep dat Adler griefde; nog voor weinige weken hoorden wij uit zijn eigen mond, hoe het hem smartte, dat juist in het land, waar de reactie het ergste woedde, de weerstand der partij het zwakst was.

Uit dit milieu en deze stemming is de terechtstelling te beoordeelen, die Friedrich Adler aan den Oostenrijkschen ministerpresident voltrok. Zij is niet slechts begrijpelijk, zij vindt ook in de Oostenrijksche toestanden haar historische rechtvaardiging. Met zijn gewone rust en vastheid liet Adler zich gevangennemen, en bedaard en beleefd antwoordde hij: Ik weet wat ik gedaan heb, en ik zal mijn daad voor het gerecht hebben te verantwoorden. Wie zoo spreekt en zoo rustig hen tegemoetreedt, die hem morgen zullen vermoorden, zooals zij honderdduizenden vermoord hebben, dat is geen fanatikus in teugellooze hartstocht, en uit zijn mond spreekt geen waanzin. Dat is een vastbesloten dapper strijder, die weet, wat hij wil en de gevolgen van zijn daad op zich neemt. Hij wilde in warme liefde en opoffering zijn volk, het proletariaat en de zaak des vredes dienen. En daar hem niet, als Liebknecht in Duitschland, een parlement als tribune ter beschikking stond, van waar af hij zijn strijdroep kon laten klinken, greep Friedrich Adler tot de revolverkogel, om door het neerschieten van den verantwoordelijken man aan het hoofd der regeering de oogen van de geheele wereld op de verrotte toestanden van Oostenrijk te richten.

Adler vroeg er niet naar, of de daad, die hij met zijn leven zal hebben te betalen, als strijdroep zou begrepen worden, als signaal tot volksopstand en afschudding van het ondragelijke juk. Rechttuit, vastbesloten en dapper zijn leven wagens, als een onverzettelijk revolutionair, in wien door de oorlog het socialisme nog krachtiger werd, ging hij op zijn doel aan, en beschreed het pad, dat hij als den weg der plicht zag.

De burgerlijke loonschrijvers beschimpen Adler als moordenaar. Met welk recht? Wie de massamoord in de veelvormigheid van dezen oorlog billijkt, heeft geen recht, steenen op hem te werpen, die naar oud-bijbelsch recht kwaad met kwaad vergeldt. Wie de oorlogsberichten toejucht, wetende, dat zij den moord van duizenden mensche-lijke wezens beteekenen, heeft geen recht, iemand te beschimpen, die met bewust overleg met een van de bloedhonden afrekent, die de volkeren op de slachtbank voeren. De vele honderdduizenden en miljoenen onschuldige vermoorden is een schuldige in den dood gevolgd. Zoo zal het oordeel van alle niet verblinden en onbevooroordeelden over den Weensche aanslag luiden. Eindelijk een, die moest gaan; in plaats

van daarover te lamenteren deden de heerschers beter, te zorgen, dat op dezen eenen wreker, wiens aandenken de revolutionaire arbeiders van alle landen heilig zal blijven, niet verdere, nog krachtiger wreckers volgen.

Er zijn historische situaties, waarin de daad van den enkeling het ijs breekt en een vrijen weg opent voor de ontplooiing der revolutionaire krachten. Moge Friedrich Adler zulk een pionier geweest zijn, die de vrijheid een uitweg baant.

In denzelfden geest schrijft ook Wijnkoop in de „Tribune” van 24 Oktober:

„Friedrich Adlers daad is dan ook een weloverlegde politieke daad, méér overlegd nog dan het schot dat vóór de Russische Revolutie den Russischen minister Plehwe trof, en dat toch het sein werd voor groote bewegingen.

Wie, zooals „Telegraaf,” „Vorwärts” en andere demagogische bladen Friedrich Adler voor geëxalteerd, waanzinnig enz. houden, plegen boerenbedrog.

Friedrich Adler, wiens politieke testament wij in dit nummer beginnen te publiceeren — de rest volgt morgen — is alles behalve overspannen, maar een zéér gematigd revolutionair.

Hij verdedigt Haase méér dan Liebknecht, maar met Liebknecht heeft hij dit gemeen, dat hem de strijd ernst is.

Dat is het, voorzover het het persoonlijke in deze daad betreft, wat de heeren volksbedriegers van alle soort maar niet willen of kunnen begrijpen: dat er menschen zijn voor wie de vrijheid der menschheid en de strijd tegen het Imperialisme ernst is, geen woord, maar daad.

De oorlog is *niet* waanzinnig, het dooden van millioenen is *niet* waanzinnig, het besluit nemen om tot den oorlog over te gaan, zooals Stürgkh mededeed, is *niet* waanzinnig, den oorlog voorbereiden, zooals Frans Ferdinand en Stürgkh in koelen bloede beiden deden, is *niet* waarzinnig, gedurende den oorlog mannen, vrouwen en kinderen laten honger lijden, zooals Stürgkh, Cort, Posthuma en de rest doen, is *niet* waanzinnig, het heele land tot één groote gevangenis maken, zooals Stürgkh en konsorten deed, is *niet* waanzinnig, maar beroef één man, die dit alles voorbereidt en uitvoert, van het leven, en de bedriegers verklaren je voor krankzinnig!

Tot zoover het persoonlijke. Friedrich Adler is niet waanzinnig, maar bedoelt met zijn daad het sein te geven tot een revolutionaire politiek van de massa's.”

„Wat stond hem te doen om althans een poging tot nieuwe beweging te probeeren?

Hij is redakteur van een tijdschrift, maar zóó schrijven, dat het volk het verstaat, dat wil zeggen, anders dan akademisch, anders dan met intellectueel cynisme, sarkastisch en ironisch, kan in het beschaafde Weenen niet.

Hij is secretaris van de Sociaaldemokratische Partij, maar anders werken dan als trouw regeeringsknecht is binnen het gareel van die partij niet mogelijk.

Geén mogelijkheid dus om door een regelmatig woord of door een regelmatige daad de aandacht van de massa's te vestigen op wat zij moeten doen.

Zulk een leven is voor een ernstig strijder, die natuurlijk geen fatalist is, gelijk uit zijn politiek testament trouwens blijkt, niet houdbaar.

Dat is goed voor ouwe tantes en seniele grijsaards om je dan maar bij het onvermijdelijke neer te leggen in zoo'n hel, in zoo'n gevangenis.

Dat hebben de Russische revolutionairen ook nooit gedaan, en dat zullen de komende Europeesche revolutionairen ook nooit doen: zich maar neerleggen bij het schijnbare noodlot van het Imperialisme.

Liebknecht en Adler, twee zeer verschillende karakters, twee zeer verschillende methoden, maar ook onder zeer verschillende omstandigheden, zijn de voorboden van de massa's, die, evenals in Rusland, thans in Europa op revolutionaire wijs tegen het barbaarsche regiem van het Imperialisme in verzet zullen komen.

Liebknecht en Adler, die zoo goed als in geen contact tot elkaar staan, en elk op zichzelf gehandeld hebben, zijn de voorbeelden van de individuen, die zich niet door de fatale keten van staat en staatspartij laten weerhouden, om het teeken aan de massa's te geven om het geweld te verbreken.

Thans zal Adler voor het gerecht kunnen spreken, en hoe weinig men hem ook zal toelaten te zeggen, het zal genoeg zijn om den Chineeschen muur, die Oostenrijk naar binnen en naar buiten om zich getrokken heeft, te doorbreken.

Geweld tegen geweld, zal het parool worden der Europeesche heerschers, geen nieuw parool trouwens, want zij hebben nog nooit anders dan met het gemeenste geweld hun maatschappij opgebouwd en weten te handhaven.

Maar wij waarschuwen vooraf, zooals wij zoo vaak reeds waarschuwd, het reaktionaire geweld der heerschers komt naderbij.

Enkelen zullen hard getroffen worden, maar de massa's kunnen niet getroffen worden, indien zij eindelijk tot inzicht en tot massale daad komen.

De vraag is maar: Zijn de massa's gereed? En als het antwoord daarop ontkenkend moet luiden, dan is de vraag: Maken de massa's zich gereed?!

Geen ander doel kan Friedrich Adler ten slotte met zijn daad gehad hebben, dan de arbeiders te manen zich eindelijk voor hun eigen strijd te mobiliseeren.

Geen ander middel had hij in de kerker, die in het hart van het „beschaafde" Europa ligt, dan de daad die hij deed.

Het schot van Friedrich Adler is een signaalschot. Laten de heerschers zich voor gewaarschuwd houden, en de massa's zich gereed houden".

Het gaat hier niet om de vraag, óf het schot van Adler de werking zal hebben, die hier verwacht wordt: de massa's uit de doffe berusting op te schrikken — ook al mocht dit niet het geval zijn, dan kan zulk een daad toch goed zijn, toch plicht van een revolutionair strijder, wien het ernst is met de zaak, die hij dient. Het gaat om de vraag, of zij

tot een goede taktiek behoort — dus niet of zij verklaarbaar is bij een man van dapperen wil en zelfopoffering onder Oostenrijksche toestanden, maar of zij als juiste revolutionaire taktiek in rustig overleg aanbevolen moet worden. Daarover denkt Henriette Roland Holst anders dan Wijnkoop en Grimm. Zij schreef in de „Tribune” van 26 Oktober, na de toestanden in de Oostenrijksche partij vóór den oorlog te hebben uiteengezet:

We kunnen er ook slechts ter loops aan herinneren, hoe aanvankelijk bij het uitbreken van den oorlog de „Arbeiterzeitung”, het orgaan der Oostenrijksche meerderheid, de Deutsche meerderheid nog overtrof in patriotisme, in bereidwilligheid, de leuzen der heerschers over te nemen, hoe de Godsvrede werd aanvaard en gehouden — hoe de partijleiding laf en huichelachtig elke verantwoordelijkheid der soc.-dem. voor den oorlog afwees, omdat het parlement niet bijeen kwam — alsof het niet mogelijk, en niet plicht zou zijn geweest om in de legale pers, maar vooral door illegale vliegende blaadjes enz. (zoals de Deutsche linker-oppositie al zeer spoedig na het uitbreken van den oorlog begon te doen) de arbeiders de waarheid te zeggen, tot verzet te brengen. — En ten slotte kunnen wij er ook slechts in 't voorbijgaan op wijzen, hoe ook de meest linksstaande groep uit de „minderheid” der Oostenrijksche partij — waartoe Fr. Adler behoort — wél zich gaandeweg opwerkte tot een internationalistisch standpunt, wél tot het inzicht kwam, dat de landsverdediging in den imperialistischen wereldoorlog een bedriegelijke frase is en dit ook uitsprak — maar niet de grens overschreed van intellektuele erkenning tot revolutionaire daad. Met andere woorden: voor zoover wij weten, hebben de Oostenrijksche internationalisten zich niet gewend tot de massa; niet getracht die massa in beweging en tot strijd te brengen, zoals èn Liebknecht èn de groep „Internationale” in Duitschland, zoals de Russische, Poolse, Schotsche en 't laatst de Roemeensche revolutionairen deden.

Maar juist dit: het oproepen van de eigen aktiviteit van het proletariaat, het aanzetten tot heldhaftige massa-daden, tot massale betooging, massale staking en massale dienstweigering, dat, en *dit alleen*, kan nu voorkomen een terugvallen in de oude onvruchtbare, terroristische taktiek!

Wij meenen, dat zoo Fr. Adler dit had begrepen, zoo hij duidelijk had ingezien, dat in de revolutionaire daad van de massa het heil lag, dat hij niet zelf tot deze wanhoopsdaad zou zijn overgegaan. Wij zijn overtuigd, dat Adler — hoezeer de nationalistische pers ons wil doen gelooven van niet — zich bij zijn daad wel degelijk door politieke, idealistisch-revolutionaire motieven heeft laten leiden. Wij nemen nota van de berichten in de pers, dat verschillende vergaderingen, en een van soc.-dem. zijde, in de laatste dagen door de politie waren verboden, dat dus elke uiting van onwil, elk begin van massale agitatie, gewelddadig werd onderdrukt, en dat niemand in hoogere mate dan graaf Stürgkh de bijeenroeping van het parlement in den weg stond. Wij doorzien, welke redenen de Oostenrijksche

machthebbers hebben, om Adler, van wiens hand nauwelijks drie weken geleden een uitvoerige kritiek van de politiek der Deutsche Rijksdagfraktie in de „Kampf” verscheen! — voor te stellen als krankzinnig, als „ontoerekenbaar”, evenals de Deutsche machthebbers Liebknecht als „ontoerekenbaar” trachten voor te stellen. Maar wij meenen — al bewonderen wij in Fr. Adler, als vroeger zoo vaak in de Russische terroristen, den moed en de persoonlijke toewijding, die zonder twijfel zijn hand hebben geleid — al begrijpen en eeren wij ten volle zijn motieven, dat hij heeft gehandeld uit *ontoereikend revolutionair insicht*. De aanslag zal zonder twijfel op rekening van zijn dweepachtige internationalisme worden gesteld. In waarheid is het juist omgekeerd: een krachtiger meer actief-gerichte internationaal-revolutionaire gezindheid zou hem van den aanslag hebben afgehouden.

In denzelfden geest schrijft Karl Radek in de Berner Tagwacht van 26 Oktober. Na eerst een overzicht over het Russische terrorisme te hebben gegeven en de redenen, waarom Marx en Engels er mee sympathiseerden — niet omdat in Rusland politieke vrijheden ontbraken, want daaraan ontbrak ook veel in West-Europa, maar omdat in Rusland geen kapitalisme en geen proletariaat was, dus de eenig mogelijke strijd een strijd van een troepje intellektueelen — gaat hij voort:

„De strijd van het terroristische socialistische intellect in Rusland wekte warme sympathie bij de Europeesche sociaaldemokratie, die zijn „geoorlooftheid” met het ontbreken van wettelijke strijdmiddelen in Rusland verklaarde. De Russische sociaaldemokratie nam echter zeer beslist stelling tegen de propaganda van de politieke terreur, daar zij daarin een strijdmiddel zag, dat een revolutionaire arbeidersklasse meer zou kunnen ontzenuwen en desorganiseeren dan het Tsarisme.

De massa zelf — zoo verklaarde de Russische sociaaldemokratie — kan geen aanslagen plegen. Want als millioenen gewapend optreden, zou dat een revolutie zijn, geen aanslag. Omgekeerd grijpen de enkelen juist naar het wapen, omdat de massa nog niet in staat is, op te staan. Zij gelooven haar door hun zelfopoffering te kunnen wekken. Het kan zijn dat de zelfopofferende moed der terroristen en de verwarring, die hij bij de heerschers brengt, een oogenblik de massa's kan wakkerschudden en de haat in hen doen opvlammen. Maar zij worden slechts gewekt om te wachten op hun bevrijding door zelfopofferende enkelingen. Zelfs, wanneer de terrorist door zijn daad de massa's slechts een signaal wil geven, wekt hij in hen slechts de hoop op het wonder der bevrijding van boven. En als in de massa zich reeds wakker geworden elementen bevinden, die zelf willen meestrijden, lokt het terroristische voorbeeld hen op denzelfden weg. Zij zien ook van boven op de „trage massa” neer, die maar zoo langzaam in beweging komt; ook voor hen is de weg van de organisatie van de massa's te lang, ook zij willen door hun daad den weg verkorten. De terreur houdt op het werk van enkelingen te zijn, zij wordt de taak van bijzondere organisaties, die aan den

klassenstrijd zijn beste, offervaardigste elementen onttrekken en zoo de arbeidersklasse ontzenuwen".

Dit standpunt werd in West-Europa veelal niet begrepen: toen waren het de bekende heeren Stampfer in Duitschland, Leuthner en Austerlitz in Oostenrijk, die iemand als krankzinnig beschouwden, als hij in Rusland geen terrorisme wilde, maar arbeidersstrijd. Maar de Russische sociaaldemokratie bleef daarbij; en de Russische revolutie gaf haar gelijk: niet de moord op Plehwe, maar de Japansche oorlog en de geduldige opofferende geheime propaganda onder de arbeidersmassa's hebben de revolutie gewekt. En dan gaat Radek voort:

De kolossale ellende, die uit den oorlog ontstaat, en de verbittering, die hij achter laat, zullen den stroom der arbeidersbeweging doen groeien. En de graad van rijpheid der sociale ontwikkeling van West-Europa zal de nieuwe volksbeweging in staat stellen, zich hoogere doeleinden te stellen dan ooit vroeger het geval was. Opkomend uit den strijd voor den vrede, tegen de duurte, tegen de nieuwe belastingen, tegen de politieke ontrechting zal de strijd van de massa's tot een strijd voor het socialisme groeien. Wij bevinden ons slechts in het allereerste begin van dezen strijd. En daardoor wordt het begrijpelijk, wanneer op een plaats, waar het aantal strijders het kleinst, de omringende nacht het zwartst is, een van onze medestrijders met vurig hart, die door de nood der omgeving en de onbeweeglijkheid der massa's geen uitweg zag, zijn toevlucht tot een individueele gewelddaad nam. Op vele plaatsen jubelen de arbeiders hem toe, omdat ook zij geen uitweg zien en niet gelooven in een massastrijd. Wij eeren opofferende moed in ieder strijder, wij laten ook niemand in den steek; maar wij herinneren de proletariërs aan de woorden van Zimmerwald en Kienthal, die hen oproepen hun gemeenschappelijke kracht als massa, als klasse zonder bedenken te geven; wij herinneren aan de leeringen van de Russische revolutie; wij wijzen hen op het voorbeeld van MacLean en Liebknecht, die, mogen zij in den kerker smachten, toch het bewustzijn hebben, een groot werk ter organisatie en mobiliseering der massa's te hebben volbracht. Het was Friedrich Adler niet gegund, dit te volbrengen, hoewel hij door zijn offer dit doel heeft willen dienen. Wij willen hem volgen in vurige liefde voor de zaak, in offervaardigheid, maar niet op den weg, die niet naar het doel voert".

Hier wordt zeer terecht de nadruk gelegd op den strijd der massa's zelf, die op moet komen en alleen in staat is, als kracht tegen het imperialisme op te treden. Een terroristische daad heeft alleen dan waarde voor dezen strijd, als hij de massa's wekt en in beweging vermag te brengen. Het is mogelijk en denkbaar in komende tijden, dat nu en dan van zulk een daad zulk een kracht zal uitgaan. Maar wij betwijfelen of de daad van Adler in dit opzicht met die van Liebknecht te vergelijken is — het Oostenrijksche proletariaat staat nog ver bij het Duitsche achter. Uit Adlers daad spreekt niet het begin van revolutio-

naire kracht, maar de revolutionaire zwakheid van de Oostenrijksche arbeidersklasse.

Fritz Adler is, evenals zijn vader, een man met een nobel karakter vol humaniteit en tegelijk een breede wetenschappelijke ontwikkeling. De vader is door die eigenschappen omstreeks 1890 de leider van de beginnende primitieve Oostenrijksche arbeidersbeweging geworden, de beminde, gevierde leider gebleven bij al zijn schipperen, en zoo, door den loop der ontwikkeling gekomen tot het sociaalnationalisme van nu. De zoon, als kind van een nieuweren tijd, zag en voelde het verkeerde spoor, waarin de beweging liep. Maar hij was te vast vergroeid met de geheele Oostenrijksche denkwijze, dan dat hij zich daaraan geheel kon ontworstelen en tot een standpunt van revolutionaire kritiek kon opklimmen. Verder dan tot het standpunt van de Duitsche centrumsoppositie van Haase is hij niet kunnen komen — en daaruit verklaart zich ook, dat hij geen anderen uitweg uit het Oostenrijksche bagno zag, dan deze daad. Was hij revolutionair in onzen zin geweest, had hij gevoeld, hoe uit den chaos van het imperialisme het nieuwe socialisme der arbeidersmassa's eerst langzaam kan opgroeien, en dat dat alleen na langen taaien strijd het imperialisme kan bedwingen — hij had wellicht anders gehandeld. Hij is een der vele jongeren — onder hen wel, door zijn daad van strijd, de grootste, de hoogste — die geestelijk verpletterd zijn door de reusachtige traditie- en organisatiemacht der oude Internationale.

Dit moet met nadruk gezegd worden, opdat niet een kultus van daden opkomt, die van ons standpunt altijd een symptoom zijn van zwakheid der beweging, uitingen van wanhoop over de traagheid der massa's. Wat bij Fritz Adler onze bewondering wekt, omdat hij dapper zijn leven opofferde voor wat hij van zijn standpunt als eenigste mogelijkheid zag, zou geheel iets anders zijn bij hen, die op ons standpunt staan, dus den weg weten om onder de massa's te werken. Dit geldt niet slechts voor Nederland, waar niets ons verhindert, om onder de massa's propaganda te maken, maar ook voor Duitschland b.v. met zijn militaire gewelddiktatuur. Onze medestanders weten daar, dat slechts dit eene hun taak is: het voorbereiden en wekken van massalen arbeidersstrijd.
